

שמיני: מלבד עולת הבוקר

היום השמיני למילואים היה אחד הימים הדחוסים בפעילות בכל ארבעים השנים של בני ישראל במדבר. ביום זה הסתיימה הקדשת הכהנים, אהרן הקריב את הקרבנות המיוחדים שנועדו להשראת השכינה. שכינה ירדה למשכן, בני אהרן נדב ואביהוא הקריבו אש זרה ומתו.

אהרן נצטוו לקחת עגל לחטאת ואיל לעולה. בסך הכל שני קרבנות. בני ישראל נצטוו לקחת שעיר עזים לחטאת, עגל וכבש לעולה, שור ואיל לשלמים, ומנחה בלולה בשמן. כלומר, חמשה קרבנות מן החי ואחד מן הצומח. סדר הפעולות של אהרן היה כדלקמן: תחילה הקריב את שני קרבנותיו, החטאת והעולה. לאחר מכן נפנה להקריב את קרבן העם: שעיר החטאת, עגל וכבש לעולה, מנחה, ולבסוף שור ואיל לשלמים. אחר כך נשא כפיו וברך את העם. אש יצאה מלפני ה' ואכלה את הקרבנות שעל המזבח.

המנחה הוקרבה בין החטאות והעולות לבין השלמים.

הקרבנות העולה והמנחה מתוארת כך: 'ויקרב את העלה ויעשה כמשפט, ויקרב את המנחה, וימלא כפו ממנה ויקטר על המזבח, מלבד עלת הבקר'. מה פשר המלים 'מלבד עלת הבקר'? רש"י מסביר שמלים אלו מציינות שכל הקרבנות המיוחדים של היום הזה הוקרבו אחרי שהוקרב תמיד של שחר. פסוק דומה לזה חוזר פעמים רבות בפרשת המוספים אשר בחומש במדבר. בסיומו של כל חג, אחרי רשימת המוספים שלו, נאמר פסוק שכזה: בפסח: 'מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה', בשבועות: 'מלבד עולת התמיד ומנחתו תעשו', בראש השנה: 'מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד ומנחתה', ובסוכות: 'מלבד עולת התמיד ומנחתה ונסכה'. ושוב מעין זה בכל אחד מימי חג הסוכות, אחר פירוט קרבן המוסף המיוחד לו.

פתרונו של רש"י אינו מספק. מכיון שבכל המוספים מופיע פסוק 'מלבד עולת הבוקר' אחרי רשימת כל מוספי היום, ואילו בפרשתנו הוכנס 'מלבד עולת הבוקר' אחרי המנחה, לפני הקרבנות השלמים. לפיכך נאמר בספרא – וכך צייטט הרמב"ן בפירושו לפסוק – 'מלבד עולת הבוקר' בא להדגיש שלא רק עולת תמיד קרבה בבוקר בפני עצמה, אלא גם מנחת נסכים הנלווית לתמיד של שחר, קרבה בנפרד מן המנחה המיוחדת של יום השמיני למילואים. והספורנו פירש כך בקצרה: 'מלבד עולת הבוקר – מלבד מנחת עולת הבוקר'.

אולם גם הפתרון של הספרא אינו מספק, שכן לא מובן מדוע יש צורך להדגיש במיוחד את כפל המנחה, הלא ברור שקרבנות היום המיוחד נבדלים מקרבנות התמיד הקבועים, והמנחה הלא היא חלק מפרשת התמיד הקבוע שבכל יום. (במדבר כח ה). זאת ועוד, בפרשיות המוספים של ספר במדבר, נאמר במפורש 'מלבד עולת הבוקר ומנחתה'. משמע, שאם נחוץ להדגיש שהיתה מנחה נפרדת עם התמיד מלבד זו הנוספת, מציינים זאת במפורש, ולא כבפרשתנו, בה נאמר רק 'מלבד עלת הבקר' מבלי מנחתה!

נראה לומר, על פי דברי רבי עקיבא בסדר עבודת יום הכפורים, (יומא פרק ז' משנה ג' ובגמרא: 'ע' עמ' א-ב), שהביטוי 'מלבד עולת הבוקר' אין מובנו רק: בנוסף להקרבנות עולת הבוקר ואחריה, אלא גם: בסמוך אליה, מיד אחריה. כעין זה פירש רבי עקיבא בסדר עבודת יום הכפורים, שהמוספים קרבים מיד עם תמיד של שחר, על סמך הפסוק 'מלבד עולת הבוקר אשר לעולת התמיד', ואילו שאר עבודת היום נעשתה לאחר מכן. אם נעביר את דרשתו של רבי עקיבא ליום השמיני למילואים, צריך לומר שהיתה הפרדה בין החטאת, העולה והמנחה שקרבו בסמיכות לעולת הבוקר עם שחר, לבין ה'שור ואיל לשלמים' שהוקרבו מאוחר יותר, בנפרד. ומכך נובעת הפרדה מהותית בין שני סוגי הקרבנות. הקבוצה הראשונה שקרבה עם עולת השחר ומנחתה, לבין ה'שור ואיל לשלמים' שקרבו בנפרד ומהווים חטיבה עצמאית. בדומה לזה כתב הנצי"ב בהעמק דבר (בראשית כו א) 'לשון מלבד אינו נופל אלא או על שני דברים שיש להם שייכות זה לזה ... או הנעשים סמוכים זה לזה כמו 'מלבד עולת התמיד'.

נראה שהשלמים הם בעלי אופי ותפקיד אחר מן החטאת והעולה והמנחה. שלשת אלו הם 'קרבנות', שעיקר עניינם בהקרבה לפני המזבח. גם אכילת הכהנים משיירי המנחה ומן החטאת היא חלק מסדר עבודת הקרבן, בבחינת 'כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים'. לפיכך כעס משה על שריפת החטאת והמנחות אהרן מאכילתה, כי סבור היה שאכילת החטאת מכילה ממד של כפרה, כמו קרבן, וחובה על הכהנים לאכול חלקם מן הקרבן, אף על פי שהיו באנינות על מות נדב ואביהוא. כמפורש בספרא על הפסוק: 'מדוע לא אכלתם את החטאת' – 'שאכילת קדשים כפרה לישראל'. לעומת זאת, בשלמים הסדר הוא הפוך, המניע הראשון בהם הוא ה'זבח' לשם אכילת בשר, אלא שיש בו חלק של מתנה לה' ולכהנים המקדש אותו ומקשר אותו לעולם גבוה. נראה שהחטאת העולה והמנחה היו חלק מסדר הכשרת הכהנים, ולכן היו צמודות לעבודת הבוקר וסדר פתיחת היום והכשרת הכהנים

לעבודתם. ואילו השלמים היו יחידה עצמאית 'לזבוח לפני ה' כי היום ה' נראה אליכם' – חלק מחגיגת שמחת חנוכת המשכן.

מקומה של ה'עבודה' הוא עם שחר, זריזים מקדימים. ולכן גם כיום, כאשר 'נשלמה פרים שפתינו', תחילת היום מוקדשת לתפילה, ובשבתות וימים טובים גם לקריאת התורה החגיגית וגם תפילת מוסף צמודות אליה, אחריה. אולם חלק העונג והשמחה של שבת ויום טוב, הסעודות, לימוד התורה, זמירות ותשבחות, כל אלו מתפרסים על היום כולו, ואינם צמודים בדווקא להשכמת הבוקר.